

تحلیلی بر ادراک «کیفیت معنای مکان» با تأکید بر مکان‌های عمومی شهر یزد

محسن رفیعیان - مربی گروه شهرسازی، دانشگاه یزد

مجتبی رفیعیان* - دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس تهران

محمدرضا بمانیان - استاد گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس تهران

تأیید نهایی: ۱۳۹۶/۰۹/۰۸

پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۰۲

چکیده

کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهری متأثر از شاخص‌هایی است؛ تعدادی از شاخص‌ها سهم بیشتر و تعدادی سهم کمتری در شکل‌گیری کیفیت معنای مکان دارند. پرسش اصلی مقاله این است که شاخص‌های اصلی دخیل در کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهر یزد و اولویت‌بندی آنها از منظر شهروندان کدام است؟ این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی بهره گرفته است. با مطالعات اسنادی در تدوین مبانی نظری، شاخص‌های کیفیت معنای مکان توصیف شده و سپس میزان تأثیر هر شاخص در ادراک کیفیت میدان‌های منتخب (به‌مثابه معرف مکان‌های عمومی شهر یزد) بررسی شده است. واحد تحلیل پژوهش، هریک از شهروندان شهر یزد است. نمونه آماری ۳۸۴ نفر بوده و پرسشنامه‌ها سؤالاتی دارای جواب‌های مبتنی بر طیف لیکرت ۵ امتیازی داشتند. با استفاده از نرم‌افزار SPSS، بر روی داده‌های حاصل از پرسشنامه، آزمون T تک‌نمونه‌ای برای پی بردن به صحت شاخص‌های به‌کاررفته در پژوهش و آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی شاخص‌های منتخب به‌کارگیری شده است. یافته‌ها نشان داد که از میان شاخص‌های ۲۲گانه، ۳ شاخص محیطی برای همه، دسترسی و کارایی بیشترین سهم در ادراک کیفیت معنای مکان را داشته‌اند. از این یافته‌ها این گونه می‌توان نتیجه گرفت که از منظر شهروندان، برنامه‌ریزی و طراحی مکان با کیفیت نیازمند طراحی محیط برای همه و تمرکز بر دسترسی (سهولت دسترسی به میدان و فضاهای آن بر اثر فرم ادراک شود) و کارایی (متناسب با اهداف فعالیتی کارایی میدان ادراک شود) است و اگر مکانی همچون میدان امیرچخماقی یا بعثت، دارای ویژگی‌های تاریخی باشد (به‌لحاظ معنایی، رمزگشایی از آموخته‌های قبلی کند و با معانی فرهنگی و تاریخی موجود در ذهن ارتباط برقرار کند)، شاخص توجه به ارزش‌های تاریخی و فرهنگی بودن در آن، در اولویت بیشتری نسبت به محیطی برای همه، دسترسی و کارایی قرار دارد؛ یعنی می‌توان به سطوح معنا و سطوح شاخص‌های سنجش آن قائل بود. برخی شاخص‌ها با جنبه‌های فرمی و مبتنی بر ویژگی‌های مکان، قضاوت از کیفیت را رقم می‌زنند. برخی دیگر با تکیه بر جنبه‌های فرهنگی و تاریخی و جهان‌بینی و ایدئولوژی شهروندان، کیفیت مکان را رقم می‌زنند. شاخص‌های فرمی بالاترین رتبه را به‌خود اختصاص دادند و شاید بیشترین قابلیت را برای کیفی‌سازی مکان‌های عمومی داشته باشند؛ یعنی برنامه‌ریزان و طراحان با تکیه بر جنبه‌های عمومی بودن مکان، دسترسی و کارایی بتوانند، سطح کیفی آن را در ادراک شهروندان به‌طور چشمگیری افزایش دهند.

واژه‌های کلیدی: ادراک، کیفیت معنای مکان، معنای مکان، مکان‌های عمومی شهری، یزد.

مقدمه

در شرایط کنونی، بحران کیفیت مکان‌های عمومی شهری یکی از چالش‌های عمده فراروی شهرها و بالطبع یکی از دغدغه‌های اساسی تصمیم‌سازان، تصمیم‌گیران، مجریان و استفاده‌کنندگان از محیط‌های شهری است. بیشتر تلاش‌هایی که در زمینه شهرسازی صورت می‌گیرد، یکی از اهداف خود را افزایش کیفیت محیط‌های شهری، در جهت تبدیل آنها به مکان‌های عمومی شهری بیان می‌کنند؛ در این میان، یکی از ابعاد مهم مفهوم مکان‌های عمومی شهری، «معنا» است، معنای ادراک‌شده از مکان، تحت تأثیر شاخص‌های گوناگونی شکل می‌گیرد؛ هر شاخص در رابطه با شاخص‌های دیگر، بخشی از کیفیت معنا را رعم زده و همنشینی تمامی آنها درجه‌ای از کیفیت را رقم می‌زند. اهمیت بررسی کیفیت معنا از این جنبه است که در بسیاری از موارد، اگر تعدادی شاخص‌های تشکیل‌دهنده کیفیت معنا در مکانی موجود نباشد، ناظر ممکن است باز هم مکان را واجد معنا تشخیص دهد.

هدف این پژوهش، شناسایی شاخص‌های اصلی دخیل در کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهر یزد و اولویت‌بندی آنها از منظر شهروندان است. با توجه به این هدف، پرسش این است که شاخص‌های اصلی دخیل در کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهر یزد و اولویت‌بندی آنها از منظر شهروندان کدام است؟ روش پژوهش در این مقاله، روش توصیفی-تحلیلی است. این پژوهش در مرحله گردآوری داده، از مطالعات اسنادی بهره برده و در مرحله تحلیل، با توجه به آمار استنباطی، با بهره‌گیری از روش‌های آماری به تحلیل پرسش‌های پرسشنامه پرداخته است. فرایند پژوهش به‌گونه‌ای تنظیم شده که با مروری بر پژوهش‌های پیشین، شاخص‌های کیفیت معنای مکان استخراج شده است و در مرحله بعد، با استفاده از پرسشنامه اهمیت شاخص‌های کیفیت معنا در میدان‌های منتخب از شهروندان پرسش شده است. در این مراحل، از روش پرسش‌گری و تحلیل کمی داده‌ها در محیط نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. شکل ۱ فرایند پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۱. فرایند پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

مبانی نظری

ادراک و معنا

یکی از مهم‌ترین و ضروری‌ترین ابعادی که در تبیین کیفیت معنای مکان باید به آن دقت شود، فرایند ادراک محیط است؛ زیرا معنا بر اثر ادراک محیط حاصل می‌شود. مفهوم «ادراک» دارای ابعاد و معانی وسیعی است. ادراک فرایندی هدفمند است و به فرهنگ، نگرش و ارزش حاکم بر تفکر ادراک‌کننده بستگی دارد؛ از این رو در فرایند ادراک، همواره شناخت انسان از محیط اهمیت دارد (مطلبی، ۱۳۸۰: ۵۶). از طرفی، عوامل فردی و محیطی، ادراک کیفیت محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در روان‌شناسی، ادراک به معنای فرایند ذهنی یا روانی است که گزینش و سازماندهی اطلاعات حسی و درنهایت معنابخشی به آنها را به گونه‌ای فعال برعهده دارد (پاکزاد، ۱۳۹۱). در این فرایند، تجارب حسی قبلی، مفاهیم و تصورات ناشی از آن، انگیزه فرد و موقعیتی دخالت دارند که در آن ادراک صورت می‌گیرند. چنین به نظر می‌رسد که انسان به گونه‌ای غیرفعال، محیط اطراف خود و اشیای درون آن را ادراک می‌کند و بدون هیچ‌گونه دخل و تصرفی، اطلاعات و تصاویر دنیای بیرون بر او تحمیل می‌شود؛ درحالی‌که پژوهش‌های به عمل آمده نشان می‌دهند که داده‌ها و تجربیات ادراکی قبلی انسان (اطلاعات و حافظه شناختی) موجب پاسخ ادراکی نهایی او می‌شوند که می‌توان به عوامل روانشناختی فردی (غم و شادی)، فیزیکی، محیطی (ازدحام و خلوت) و عوامل فرهنگی اشاره کرد که هر کدام بر ادراک فرد از محیط تأثیر می‌گذارد؛ به گونه‌ای که امکان دارد دو نفر با پیش‌زمینه‌های فرهنگی و ذهنی متفاوت از یک محیط یکسان، ادراک کاملاً متفاوتی داشته باشند یا ممکن است یک فرد، در مقاطع زمانی مختلف و براساس عوامل روانشناختی متفاوت (غم یا شادی و امثال آن) ادراک متفاوتی از یک محیط واحد داشته باشد (بونس و همکاران، ۲۰۰۳). به بیان دیگر، فرایند ادراک از انگیزه‌ها و دیگر عوامل درونی و بیرونی یا محیطی متأثر می‌شود. به نظر می‌رسد که جنسیت و ویژگی‌های شخصیتی و انگیزه‌های شخصی نیز ادراک متفاوتی از محیط به وجود می‌آورند. از دیدگاه تجربه‌گرایی در روان‌شناسی، ادراک هرچیز، بیش از ترکیب اطلاعات حاصل از اندام‌های حسی است و آموخته‌ها و باورهای فرد در شکل دادن به ادراک مؤثرند. از سوی دیگر، پیش‌فرض‌ها یا توقع فضایی، انتظارات ناظر از محیط و فضا که حاصل تجربیات محیطی مکرر در گذشته و برگرفته از حافظه شناختی اوست، بر فرایند ادراک تأثیر بسیار دارد؛ به این معنا که انسان انتظار دارد، در مواجهه با یک فضای خاص، احساس خاصی در او ایجاد شود یا با موقعیت و عناصر ویژه‌ای روبه‌رو شود که برای او دور از انتظار نیستند (براتی و سلیمان‌نژاد، ۱۳۹۰).

معنای مکان برآیندی از عوامل متفاوتی است که در نتیجه تعامل انسان و مکان حاصل می‌شود و تعامل انسان با مکان نیز از راه پیام‌های عناصر مختلف موجود در مکان صورت می‌پذیرد. درواقع، کشف معنای این پیام‌ها، ارتباط انسان را با مکان برقرار می‌کند؛ بنابراین یکی از جنبه‌ها و اهداف اصلی و اساسی ارتباطات و تعاملات میان این دو، دریافت و ادراک معنای مکان است. بر همین اساس، آنچه در فرایند شکل‌گیری ادراک معنادار حائز اهمیت است، مد نظر قرار دادن انسان و جهان در یک رابطه دوسویه است که بر مبنای آن انسان نمی‌تواند موضوع را بدون توجه به جهانی درک کند که در آن زندگی می‌کند. ادراک، ساختاری کلی است که اساس و شالوده آن، رفتارهای زیستی و در رأس آن، معانی عالی و آگاهی مفهومی قرار دارد که هر دوی این جنبه‌ها از لوازم ادراک بوده، تفکیک‌ناپذیر از آن‌اند (فرانک، ۲۰۱۰). در فرایند ادراک، محیط به مثابه فرستنده از راه کانال‌های ارتباطی (حواس) پیام‌هایی را به فرد به مثابه گیرنده منتقل می‌کند و فرد با معنا کردن این پیام‌ها در ذهن، ادراک را رقم می‌زند. معنابخشی خود تحت تأثیر عواملی همچون عقاید، انگاره‌ها، آموخته‌ها، باورها، بینش‌ها و تصورات شکل می‌گیرد.

کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهری

کیفیت، چگونگی یک چیز یا یک پدیده است که تأثیر عاطفی و عقلانی خاصی بر انسان می‌گذارد. کیفیت سبب تمایز پدیده‌ها از هم شده، ممکن است حاصل فرم (کیفیت‌های صوری یا فرمال)، عملکرد (کیفیت عملکردی) یا معنا (کیفیت مفهومی) باشد. هرچه تعلق خاطر بیشتری در انسان نسبت به یک مکان وجود داشته باشد، آن مکان واجد کیفیت بیشتری است؛ این امر مستلزم آن است که بستر مکان بیشتر انسان را مخاطب قرار داده، با او در تعامل باشد، نیازهای وی را برطرف کند و ظرفی مناسب برای الگوهای رفتاری باشد (کاستلو، ۲۰۱۰)؛ به عبارتی معنای بیشتری برای بیننده و استفاده‌کننده داشته باشد تا ادراک، راحت‌تر و سریع‌تر انجام گیرد. مکان‌های عمومی شهری نیز همچون دیگر پدیده‌ها، واجد مؤلفه‌های معنایی، عملکردی و فرمی‌اند. هر قدر این مؤلفه‌ها همسوتر و هماهنگ‌تر باشند، کیفیت مکان بهتر ادراک می‌شود.

تنوعی که در تعریف کیفیت وجود دارد از یک سو و همچنین ادراک سلسله‌مراتبی انسان از کیفیت سبب شده است تا با انواع کیفیت روبه‌رو باشیم. در ساده‌ترین دسته‌بندی، کیفیت را می‌توان به دو دسته کیفیت‌های حقیقی و کیفیت‌های ضمیری تقسیم کرد. بر این اساس، کیفیت‌هایی که متعلق به عرصه ذهنی‌اند، کیفیت‌هایی ضمیری به‌شمار می‌روند که در درون فرد ساکن‌اند و در مقابل، کیفیت‌های مرتبط با عرصه عینی، کیفیت‌های حقیقی نامیده می‌شوند که به شیء تعلق دارند و به شکل موجودیتی خارجی در معرض ذهن قرار گرفته، با جهان خارج و حقیقی سروکار دارند (گلکار، ۱۳۸۰). کیفیت‌های ضمیری را می‌توان به مثابه ارزش‌هایی معرفی کرد که به‌سختی می‌توان آنها را اندازه‌گیری کرد. به‌طور معمول، کیفیت‌های مرتبط با بیان مطلوب یا نامطلوب، زشت و زیبا بودن اشیا از این دسته‌اند. برخلاف کیفیت‌های ضمیری، کیفیت‌های حقیقی اشیا را می‌توان به مثابه کیفیت‌هایی معرفی کرد که ماهیتی قابل اندازه‌گیری دارند و به ظرفیت‌های قابل سنجشی نظیر وزن، ارتفاع و سرعت ارتباط دارند. بنابراین، در مواجهه با سنجش کیفیت یک مکان عمومی شهری، نظیر میدان، باید این دو نوع برداشت از مفهوم کیفیت مد نظر قرار گیرد. یک دسته از کیفیت‌ها فارغ از مجموعه‌ای از ارزش‌ها و مقیاس‌ها، قابل اندازه‌گیری‌اند؛ نظیر فرم‌ها، شکل‌های مورد استفاده، تناسب فضای و... که مربوط به خود محیط بوده، مستقل از ادراک افراد استفاده‌کننده‌اند. از طرف دیگر، مجموعه‌ای از قضاوت‌ها و ارزش‌های ذهنی و روانی، نظیر زیبایی، راحتی و آسایش، احساس تعلق به محیط و... هم وجود دارند که از ادراک افراد استفاده‌کننده از محیط نشئت می‌گیرند و ماهیتی درونی دارند (راپاپورت، ۱۹۹۱؛ کلالی و مدیری، ۱۳۹۱؛ معینی و اسلامی، ۱۳۹۱؛ نسر، ۲۰۱۵). از آنجاکه این مقاله به تحلیل کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهری می‌پردازد، برداشتی از کیفیت مکان را مد نظر دارد که مرتبط با هر دو برداشت از کیفیت است. در ادامه، شاخص‌های کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهری معرفی و بحث می‌شوند.

شاخص‌های کیفیت معنای مکان

از دهه ۶۰ میلادی، شناسایی معیارهایی برای سنجش کیفیت محیط آغاز شد و از آن زمان تا کنون، بسیاری از استانداردها برای شاخص‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی تدوین شده است. «جین جیکوبز» در سال ۱۹۶۱ مهم‌ترین معیارهای طراحی شهری «خوب» را معرفی کرد که عبارت‌اند از: الف) ملحوظ داشتن فعالیت‌های مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط؛ ب) استفاده از کاربری‌های مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر وجود ابنیه با قدمت مختلف در یک ناحیه؛ پ) نفوذپذیر بودن (قابل دسترس بودن) بافت که به مفهوم پیشنهاد استفاده از بلوک‌های کوچک‌تر شهری است؛ ت) توجه به عنصر «خیابان»؛ ث) اختلاط اجتماعی و انعطاف‌پذیر بودن فضاها. همان‌طور که از معیارها استنباط می‌شود، جیکوبز توجه ویژه‌ای به اجتماع‌پذیر بودن محیط دارد. در سال ۱۹۷۶ مفهوم کیفیت محیط شهری برای

اولین بار در یک مرجع رسمی بین‌المللی، در کنفرانس «هابیتات»^۱ سازمان ملل مطرح شد. در این کنفرانس، کیفیت محیط مترادف برآورده کردن نیازهای اساسی انسان و عدالت اجتماعی بیان شد و توزیع عادلانه درآمد، توسعه، بهداشت، شرافت، آزادی، مسکن، غذا، امکان پیشرفت فردی و عدالت اجتماعی به‌مثابه معیار تدوین شد. کوین لینچ با انتشار نظریه شکل خوب شهر در سال ۱۹۸۱ میلادی، دستیابی به کیفیت مناسب طراحی شهری و به تبع آن، ارتقای کیفیت زندگی شهری را در گرو ۵ معیار و دو فوق‌معیار دانست. از نظر وی، سرزندگی، معنا (حس)، سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت معیارهای تضمین‌کننده کیفیت زندگی شهری‌اند. این معیارها همواره باید از دو جنبه بررسی شوند: ۱. آیا با توجه به هزینه خود، واجد کارایی لازم‌اند؟ یعنی فوق‌معیار کارایی و ۲. این هزینه از جیب کدام بخش از ساکنان یا طبقه اجتماعی پرداخت خواهد شد؟ یعنی فوق‌معیار عدالت. با انتشار مطالب لینچ، پژوهش‌های زیادی در کشورهای مختلف دنیا به‌خصوص در آمریکا، به‌منظور تدوین شاخص‌های ارزیابی کیفیت محیط انجام گرفت. در آمریکا، تحقیقات گسترده از سال ۱۹۸۳ تا کنون به‌منظور دستیابی به شاخص‌هایی برای ارتقای کیفیت محیط‌های سکونت از راه سیاستگذاری‌های دولتی صورت گرفته است. دو شهر جکسون ویل و پاسادنا و شهرهای یاز ایالت‌های مینه‌سوتا و ارگن شهرهای نمونه‌ای هستند که در هر کدام، شاخص‌هایی که اغلب آنها با استفاده از عامل‌های کمی یا اهداف عددی قابل ارزیابی‌اند، برای سنجش کیفیت محیط انتخاب و هر سال ارزیابی می‌شوند تا میزان بهبود افول یا تغییر نکردن شاخص‌ها از راه سیاستگذاری‌های دولتی مشخص شود (بحرینی و طبیبیان، ۱۳۷۷). از دهه ۱۹۸۰، صاحب‌نظرانی همچون ویولچ (۱۹۸۳)، بنتلی و همکاران (۱۹۸۵ و ۱۹۹۰)، ترانسیک (۱۹۸۶)، کلمن (۱۹۸۶)، آلن جیکوبز و اپیلیارد (۱۹۸۷)، مایکل ساوت‌ورث (۱۹۸۹)، تیبالدز (۱۹۸۸ و ۱۹۹۳)، گرین (۱۹۹۲)، برایان گودی (۱۹۹۳)، هاتن و هاتر (۱۹۹۴)، پانتر و کرمونا (۱۹۹۷)، دپارتمان محیط و حمل و نقل بریتانیا (۲۰۰۵) و بسیاری نهادهای ملی و بین‌المللی همچون PPS^۲، مباحث نظری در زمینه کیفیت مطلوب و کیفیت‌سنجی را در طول چند دهه گذشته بسط داده‌اند. از طرفی، در ایران، گلکار (۱۳۹۰)، نقی‌زاده (۱۳۹۵) و رفیعیان (۱۳۹۶) پژوهش‌هایی درباره کیفیت مکان در بعد معنا انجام داده‌اند. جدول ۱ خلاصه‌ای از شاخص‌های کیفیت معنای مکان در این پژوهش‌ها را مطرح می‌کند.

نیاز است که شاخص‌های کیفیت مکان‌های عمومی شهری در جدول ۱، تعریف شوند؛ از این رو، دسته‌بندی نهایی شاخص‌ها و تعریف آن‌ها ضروری است. از آنجاکه در روند شاخص‌سازی مطابق شکل ۱، حرکت از مفهوم به‌سمت بعد، مؤلفه و شاخص است، در این پژوهش نیز مفهوم مکان‌های عمومی شهری، در بعد معنا و مؤلفه کیفیت بررسی شده است. جدول ۲ دسته‌بندی نهایی و تعریف شاخص‌ها را نشان می‌دهد. این جدول درحقیقت جمع‌بندی پژوهش از مرور منابع است. گام بعدی، معرفی مختصر زمینه پژوهش و سنجش ترجیحات شهروندان بر مبنای این شاخص‌ها برای پی بردن به کارایی و رتبه‌بندی آنها از منظر هدف پژوهش است.

1. Habitat

2. Project for Public Spaces

جدول ۱. شاخص‌های کیفیت معنای مکان در اندیشه صاحب‌نظران و نهادها

منبع	شاخص	منبع	شاخص
www.PPS.org/Agu. ۲۰۱۲, Greene, ۱۹۹۲	خوشامدگویی و دوستانه بودن	گلکار، ۱۳۹۰ Punter & Carmona, ۱۹۹۷	فرم دوستدار محیط زیست
Carmona, 2006, Violich, ۱۹۸۳ Greene, ۱۹۹۲	توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی	بنفلی، ۱۳۹۰ Greene, ۱۹۹۲ Violich, ۱۹۸۳ Coleman, ۱۹۸۷	نظم و سازگاری بصری
www.PPS.org/Agu. ۲۰۱۴, Southworth, ۱۹۸۹	خوانایی	Carmona 2006, Greene, ۱۹۹۲	شخصیت بصری
Haughton & Hunter, ۱۹۹۴	آموزندگی	۲۰۱۴ www.PPS.org/Agu. Trancik, ۱۹۸۶	دسترسی
Carmona 2006, بنفلی، ۱۳۹۰	رنگ تعلق	۲۰۱۴ www.PPS.org/Agu. Southworth, ۱۹۸۹	مقیاس انسانی معطوف به پیاده‌مداری
CABE, DETR, OPDM, 2000, Carmona, 2006, Greene, ۱۹۹۲	امنیت	۲۰۱۴ www.PPS.org/Agu. Greene, ۱۹۹۲ Violich, ۱۹۸۳ Coleman, ۱۹۸۷	محیطی برای همه
CABE, DETR, OPDM, 2000, بنفلی، ۱۳۹۰	حس زمان	۲۰۱۴ www.PPS.org/Agu. Haughton & Hunter, ۱۹۹۴	تعاملات اجتماعی، تنوع استفاده،
Haughton & Hunter, ۱۹۹۴ Coleman, ۱۹۸۷	فرهنگی بودن	Carmona 2006, بنفلی، ۱۳۹۰	رفع نیازهای متنوع و کاربری مختلط،
www.PPS.org/Agu. ۲۰۱۴, Trancik, ۱۹۸۶ بنفلی، ۱۳۹۰	نفوذپذیری	۲۰۱۴ www.PPS.org/Agu.	کارایی
Coleman, ۱۹۸۷ بنفلی، ۱۳۹۰	غنای حسی	Punter & Carmona, ۱۹۹۷	روح افزا و شادی بخش بودن
CABE, DETR, OPDM, 2000, Carmona, 2006	قابلیت شخصی‌سازی	نقی زاده، ۱۳۹۵، رفیعیان، ۱۳۹۶	معانی، مصادیق و مضامین معنوی

منبع: نگارندگان

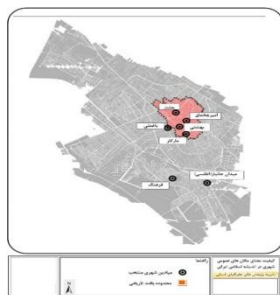
جدول ۲. شاخص‌های کیفیت معنای مکان

تعریف مفهومی/عملکردی	شاخص‌ها
در ادراک مخاطبان به چه میزان احترام به محیط‌زیست بر اثر فرم میدان ایجاد می‌شود.	فرم دوستدار محیط‌زیست
میزان انسجام و نظم بصری مؤلفه‌های فرم میدان در ادراک مخاطبان مد نظر است.	نظم و سازگاری بصری
متفاوت بودن و منحصر به فرد بودن آن ادراک شود.	شخصیت بصری
سهولت دسترسی به میدان و فضاهای آن بر اثر فرم ادراک شود.	دسترسی
سهولت ورود به قسمت‌های مختلف میدان یا رویت آنها امکان‌پذیر باشد.	نفوذپذیری
در ذهن پیاده‌ها، سهولت استفاده از میدان ادراک شود.	مقیاس انسانی معطوف به پیاده‌مداری
میدان در زمان‌های متفاوت برای عملکردها و فعالیت‌های مختلف، برای جمعیت‌ها و گروه‌های متعدد کارا باشد.	محیطی برای همه
میدان شهری باید خود را با محتوای روینداد درون خود هماهنگ کند.	تعاملات اجتماعی، تنوع استفاده
این معنی در ذهن شهروندان ایجاد شود که میدان در مقیاس خود، تنوعی از نیازها را پاسخگوست.	رفع نیازهای متنوع و کاربری مختلط
شخص با میدان ارتباط خوبی پیدا کند و در آن احساس راحتی کند.	قابلیت شخصی‌سازی
متناسب با اهداف فعالیت‌های کارایی میدان ادراک شود.	کارایی
فرح و انبساط روح در میدان حاصل شود.	روح‌افزا و شادی‌بخش بودن
در ادراک مخاطب معانی قوی از نظر زیبایی‌شناسی ایجاد کند.	غنای حسی
ادراک آشنایی با مخاطبان ایجاد کند.	خوشامدگویی و دوستانه بودن
به‌لحاظ معنایی، از آموخته‌های قبلی رمزگشایی کند و با معانی فرهنگی و تاریخی موجود در ذهن ارتباط برقرار کند.	توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی
نقشه‌شناختی مشخصی در ذهن ایجاد کند.	خوانایی
با آموخته‌های قبلی مرتبط شده، به آنها اضافه کند.	آموزندگی
با انگاره‌ها و ترجیحات و توقعات همخوانی داشته باشد.	رنگ تعلق
منجر به ادراک معنای امنیت شود.	امنیت
معنای به‌روز بودن بدهد.	حس زمان
با انگاره‌ها و آموخته‌های فرهنگی فرد ارتباط داشته باشد.	فرهنگی بودن
از غفلت جلوگیری کند و توجه به عالم بالا را رقم زند.	معانی، مصادیق و مضامین معنوی

منبع: نگارندگان

زمینه و روش پژوهش

مکان‌های عمومی شهری، مکان‌هایی هستند که به عموم مردم تعلق داشته، نیاز ذاتی شهروندان به برقراری روابط اجتماعی چهره‌به‌چهره را در درون اجتماع و کالبد شهر فراهم می‌آورند. در این بین، میدان‌های شهری در شکل‌گیری تصویر ذهنی و ذهنیت‌بخشی به شهر، تأثیر و جایگاه ویژه‌ای دارند و در عمل، چهره‌ظاهری شهر را به‌نمایش می‌گذارند. بنابراین ارزیابی نحوه تجربه و درک این مکان‌ها را می‌توان به‌مثابه یکی از مهم‌ترین معیارهای سنجش میزان موفقیت یا عدم‌موفقیت یک فضای شهری مطرح کرد. از این رو، این پژوهش در محدوده میدان‌های شهر یزد صورت پذیرفته است. نمونه بررسی شده، میدان‌های مقیاس شهری در شهر یزد است. برای انتخاب این میدان‌ها، نظرهای کارشناسی در این خصوص اخذ شده است. کارشناسان از میان تمامی گره‌های ترافیکی و میدان‌ها، با در نظر گرفتن تعریف طراحی شهری میدان که بر کارکردهای اجتماعی میدان تأکید دارد، میدان‌های شکل ۲ را شامل میدان‌های امیرچخماق، بعثت، باغ‌ملی (آزادی)، مجاهدین (شهید بهشتی)، مارکار، اطلسی و فرهنگ (نعل اسبی) انتخاب کردند. جدول ۳ نام، موقعیت و برخی ویژگی‌های این میدان‌ها را نشان می‌دهد.

شکل ۲. موقعیت میدان‌های بررسی شده در شهر یزد

منبع: نگارندگان (برای رعایت عدم درج نام نویسندگان، راهنمای نقشه اصلاح شده است)

جدول ۳. نام و موقعیت مکان‌های عمومی شهری منتخب از بافت تاریخی یزد

نام	نقشه	موقعیت	توصیف ویژگی‌ها
میدان امیر چخماق		تقاطع خیابان‌های سلمان، امام خمینی و قیام	مهم‌ترین میدان شهر یزد نماد هویتی شهر محل بزرگ‌ترین عزاداری و اجتماع مذهبی در طول سال محل تجمع شهروندان و گردشگران
میدان بعثت		تقاطع خیابان سیدگل‌سرخ و قیام و انقلاب	دومین تکیه بافت تاریخی محل برگزاری مراسم مذهبی دارای عملکرد چندگانه (ترافیکی، خدماتی، تجاری، مذهبی، آموزشی و درمانی)
میدان آزادی و پارک مجاور		تقاطع خیابان مطهری، بلوار صدوقی، خیابان فرخی و بلوار طالقانی	گره فعالیتی و اجتماعی کارکرد تفریحی مورد استفاده گردشگران و مردم نقطه تلاقی حوزه‌های عملکردی مختلف: گردشگری، تجاری، خدماتی و سلامت
میدان بهشتی		تقاطع خیابان دهم فروردین، امام خمینی، ایرانشهر و فرخی	یادآور خاطرات نسل انقلاب یزد یادآور سفر برای نسل‌های گذشته گره ارتباطی دارای هویت در فرم نماد زمان در شهر
میدان مارکار		خیابان دهم فروردین	یادآور همزیستی ادیان در یزد نشانه شهری معماری متفاوت
میدان فرهنگ		شهرک دانشگاه	این میدان به نعل اسبی مشهور بوده و در بیشتر مناسبت‌ها محل حضور شهروندان است. گره فعالیتی و اجتماعی کارکرد تفریحی و خرید
میدان اطلسی		صفائیه	نقطه تلاقی حوزه‌های عملکردی مختلف: تجاری، خدماتی و سلامت عنصر خوانا در ذهن شهروندان

سپس پرسشنامه‌ای درخصوص میزان اهمیت شاخص‌های کیفیت در ادراک شهروندان و درجه کیفیت معنای این میدان‌ها در ادراک شهروندان تکمیل شد. با توجه به چارچوب بررسی پژوهش، پرسش‌های پرسشنامه تاحدامکان ساده شد تا به فهم شهروندان و گروه‌های مختلف نزدیک شود. به منظور سنجش تأثیر هریک از این شاخص‌ها بر میزان ادراک شهروندان از کیفیت میدان‌ها و با توجه به اینکه ارزش یکسان برای آنها متصور است، پرسش‌ها در طیف لیکرت طرح شدند. جامعه آماری این پژوهش، با استفاده از فرمول کوکران و در نظر گرفتن کل جمعیت شهر یزد (مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد ۶۵۶۴۷۴ نفر) و ضریب خطای ۰/۰۶، عدد ۳۸۴ به دست آمد. پرسشنامه در میدان‌های منتخب به تعداد مساوی تقسیم و تکمیل شد. با این پرسشنامه، از شهروندان درخواست شد میدان مورد نظر را در ذهن خود تداعی کنند و اگر قرار باشد به آن میدان درجه‌ای از کیفیت را اختصاص دهند، دلیل اینکه چرا این درجه از کیفیت را اختصاص می‌دهند، با دادن نمره ۱ تا ۵ به هر شاخص از شاخص‌های کیفیت معنای مکان مشخص کنند. پاسخ پرسشنامه‌ها ابتدا با استفاده از آمار توصیفی بررسی و سپس با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای و آزمون فریدمن در محیط SPSS تحلیل شد. نتایج این تحلیل در ادامه بیان می‌شود.

بحث و یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به لحاظ ویژگی‌های کلی دارای ساختاری موزون بودند؛ از نظر ساختار جنسیت، حدود نیمی از پاسخ‌دهندگان مرد و نیمی دیگر زن بودند، بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان مجرد و مابقی متأهل بودند، سن بیشتر آنان بیش از ۳۰ سال و میانگین سن جمعیت مورد بررسی، ۳۴ سال بود. از طرفی، حدود ۴۰ درصد پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات در حد کارشناسی‌ارشد و بالاتر بودند و ۳۰ درصد با تحصیلات کارشناسی مشارکت داشتند. محل تولد حدود نیمی از پاسخ‌دهندگان (۵۰ درصد) شهر یزد و نیمی دیگر، شهرستان‌ها دیگر بود. از طرفی، تمامی پاسخ‌دهندگان در شهر یزد ساکن بودند. جدول ۴ توزیع نسبی پاسخ‌دهندگان برحسب ویژگی‌های زمینه‌ای را نشان می‌دهد.

جدول ۴. توزیع نسبی پاسخ‌دهندگان برحسب ویژگی‌های زمینه‌ای

SD	M	%	F	متغیر		SD	M	%	F	متغیر	
-	-	۵۴.۵	۲۰۵	مجرد	وضعیت	-	-	۵۰.۳	۱۸۹	مرد	جنس
		۴۵.۵	۱۷۱	متأهل	تأهل			۴۹.۷	۱۸۷	زن	
		۱۰۰	۳۸۴	کل	کل			۱۰۰	۳۸۴	کل	
-	-	۱۷.۶	۶۶	دیپلم و پایین‌تر	تحصیلات	۱۲.۷	۳۳.۶۷	۳۵.۴	۱۳۳	کمتر از ۲۵ سال	سن
		۷.۷	۲۹	فوق‌دیپلم				۱۹.۱	۷۲	۲۵ تا ۳۰ سال	
		۳۵.۱	۱۳۲	کارشناسی				۴۵.۵	۱۷۱	بیش از ۳۰ سال	
		۳۹.۶	۱۴۹	کارشناسی‌ارشد و بالاتر				۱۰۰	۳۸۴	کل	
		۱۰۰	۳۸۴	کل	کل			کل			
-	-	۸۰.۱	۳۰۱	یزد	محل سکونت	-	-	۵۰.۳	۱۸۹	یزد	محل تولد
		۱۹.۹	۷۵	دیگر				۴۹.۷	۱۸۷	دیگر شهرها	
		۱۰۰	۳۸۴	کل	کل			۱۰۰	۳۸۴	کل	

منبع: نگارندگان

یافته‌های تحلیلی

سنجش ادراک ساکنان

به‌منظور بررسی تأثیر شاخص‌های ۲۲گانه بر ادراک پاسخ‌دهندگان و قضاوت آنها درخصوص کیفیت معنا، از مشارکت‌کنندگان درخواست شد، به‌جز قضاوت کیفی‌شان، بیان کنند که هر شاخص تا چه میزان بر قضاوتشان درباره هر میدان مؤثر بوده است. پاسخ‌ها با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای تحلیل شد که نتایج آن در جدول‌های ۵، ۶ و ۷ بیان می‌شود.

جدول ۵. نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه

شاخص	امیرچخماقی	بعثت	اطلسی	فرهنگ	بهبشتی	مارکار	باغ‌ملی	کل
M	۲.۵۳	۱.۹۹	۲.۷۹	۳.۵۲	۲.۴۸	۲.۶۸	۳.۲۳	۲.۷۴
فرم دوستدار	۱.۲۶	۱.۱۷	۱.۳۵	۱.۴۶	۱.۲۲	۱.۱۱	۱.۲۹	۰.۸۵
محیط‌زیست	-۷.۱۳۸	-۱۶.۶۴۳	-۲.۹۷۰	۶.۹۵۷	-۸.۲۰۲	-۵.۴۸۶	۳.۴۵۹	-۵.۶۸۰
P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۳	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
M	۳.۷۳	۲.۲۹	۱.۹۰	۲.۴۳	۲.۴۵	۲.۷۶	۲.۳۷	۲.۵۶
نظم و سازگاری	۱.۳۳	۱.۰۷	۱.۰۲	۱.۲۱	۱.۲۵	۱.۰۶	۱.۱۴	۰.۷۵
بصری	۱۰.۷۰۱	-۱۲.۷۲۵	-۲.۰۶۶۲	-۹.۱۱۱	-۸.۴۴۷	-۴.۴۶۵	-۱۰.۷۴۵	-۱۱.۲۱۸
P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
M	۴.۰۳	۲.۲۱	۱.۹۰	۲.۸۵	۲.۲۶	۳.۱۵	۲.۳۵	۲.۶۷
شخصیت بصری	۱.۲۳	۱.۱۸	۰.۹۴	۱.۴۰	۱.۳۷	۱.۳۶	۱.۱۶	۰.۸۳
	۱۶.۲۰۷	-۱۲.۹۲۸	-۲۲.۶۴۵	-۲.۰۱۵	-۱۰.۵۰۱	۲۰.۷۵	-۱۰.۸۱۵	-۷.۴۲۸
P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۴۵	۰.۰۰۱	۰.۰۳۹	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
M	۳.۵۲	۲.۴۱	۲.۶۶	۳.۲۶	۲.۶۱	۲.۸۰	۲.۹۵	۲.۸۸
دسترسی	۱.۲۴	۰.۹۹	۱.۲۳	۱.۲۲	۱.۱۲	۱.۰۸	۱.۲۸	۰.۸۳
	۸.۰۸۷	-۱۱.۵۵۱	-۵.۲۷۲	۴.۱۳۴	-۶.۷۹۱	-۳.۶۶۱	-۰.۶۸۲	-۲.۶۱۷
P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۴۹۶	۰.۰۰۹
M	۳.۶۱	۲.۲۵	۲.۱۲	۳.۳۹	۲.۲۶	۲.۲۱	۲.۴۴	۲.۶۱
مقیاس انسانی	۱.۰۷	۱.۱۰	۱.۱۶	۱.۳۴	۱.۱۷	۱.۰۹	۰.۹۶	۰.۷۲
معطوف به	۱۱.۰۶۰	-۱۳.۰۷۰	-۱۴.۵۸۸	۵.۶۱۱	-۱۲.۲۱۹	-۱۴.۰۳۲	-۱۱.۳۰۹	-۱۰.۳۷۸
پیاده‌مداری	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
M	۳.۸۶	۲.۳۱	۲.۸۲	۳.۳۹	۲.۳۷	۲.۱۴	۲.۹۹	۲.۸۳
محیطی برای همه	۱.۲۵	۱.۱۱	۱.۱۸	۱.۳۸	۱.۲۱	۱.۱۲	۱.۳۴	۰.۸۰
	۱۳.۲۵۹	-۱۱.۸۹۸	-۲.۹۱۵	۵.۰۴۸	-۱۰.۱۰۴	-۱۴.۸۱۸	۰.۱۵۳	-۳.۸۸۲
P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۴	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۸۷۸	۰.۰۰۱
M	۴.۰۸	۲.۲۸	۲.۲۶	۳.۲۴	۲.۴۴	۲.۰۲	۲.۵۲	۲.۶۹
تعاملات	۱.۱۵	۱.۲۱	۱.۳۱	۱.۴۱	۱.۲۵	۱.۰۷	۱.۲۴	۰.۸۴
اجتماعی و تنوع استفاده	۱۸.۲۰۶	-۱۱.۳۸۷	-۱۰.۸۹۳	۳.۲۸۱	-۸.۶۴۲	-۱۷.۶۴۵	-۷.۴۳۷	-۷.۰۰۵
P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱

منبع: نگارندگان

جدول ۶. نتایج حاصل از آزمون تی تک‌نمونه‌ای

شاخص	امیرچخماق	بعثت	اطلسی	فرهنگ	بهشتی	مارکار	باغ‌ملی	کل
رفع نیازهای متنوع و کاربری مختلط	M	۳.۳۶	۲.۰۶	۲.۴۵	۳.۰۹	۲.۴۰	۲.۵۵	۲.۵۶
	SD	۱.۱۴	۱.۲۴	۱.۰۸	۱.۳۰	۱.۰۵	۱.۱۹	۰.۷۶
	T	۶.۰۵۶	-۱۴.۷۳۱	-۹.۸۴۸	۱.۲۷۰	-۱۰.۹۶۰	-۲۲.۲۳۸	-۱۱.۱۱۹
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۲۰۵	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
قابلیت شخصی‌سازی	M	۲.۶۶	۱.۹۲	۲.۰۵	۲.۴۵	۲.۱۴	۲.۱۵	۲.۲۱
	SD	۱.۳۸	۱.۰۰	۱.۰۵	۱.۳۶	۱.۰۵	۱.۰۸	۰.۸۶
	T	-۴.۶۹۷	-۲۰.۸۱۰	-۱۷.۲۵۱	-۷.۸۰۳	-۱۵.۷۳۴	-۱۵.۳۱۲	-۱۵.۲۴۱
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
کارایی	M	۳.۶۵	۲.۴۱	۲.۵۷	۳.۱۴	۲.۵۷	۲.۸۶	۲.۷۷
	SD	۱.۲۲	۱.۳۵	۱.۰۲	۱.۲۵	۱.۱۷	۱.۳۰	۰.۷۷
	T	۱۰.۳۷۲	-۸.۴۲۰	-۸.۱۹۰	۲.۱۳۶	-۷.۰۰۸	-۱۸.۰۷۲	-۲۰.۱۰
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۳۳	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
روح‌افزا و شادی‌بخش بودن	M	۳.۷۴	۲.۰۴	۲.۴۸	۳.۴۹	۲.۴۶	۲.۶۸	۲.۷۶
	SD	۱.۳۳	۱.۰۷	۱.۲۰	۱.۴۱	۱.۱۵	۱.۲۷	۰.۷۹
	T	۱۰.۷۴۴	-۱۷.۲۶۴	-۸.۴۶۸	۶.۸۰۱	-۹.۰۰۸	-۸.۷۷۵	-۴.۸۴۵
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
غنای حسّی	M	۴.۱۲	۲.۱۵	۲.۲۶	۲.۸۹	۲.۷۱	۲.۴۳	۲.۸۰
	SD	۱.۲۳	۱.۱۵	۱.۲۸	۱.۳۹	۱.۳۵	۱.۱۷	۰.۸۲
	T	۱۷.۵۸۶	-۱۴.۲۷۱	-۱۱.۱۷۲	-۱.۴۷۷	-۴.۱۷۷	۱.۴۰۰	-۸.۲۹۳
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۱۴۱	۰.۰۰۱	۰.۱۶۲	۰.۰۰۱
خوشامدگویی و دوستانه بودن	M	۳.۷۴	۲.۱۱	۲.۳۶	۳.۴۳	۲.۳۴	۲.۵۶	۲.۶۸
	SD	۱.۲۳	۱.۲۶	۱.۲۰	۱.۱۸	۱.۱۸	۱.۱۸	۰.۷۴
	T	۱۱.۶۹۷	-۱۳.۵۳۱	-۱۰.۲۶۱	۷.۰۱۰	-۱۰.۸۰۰	-۱۲.۳۵۸	-۷.۲۵۱
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی	M	۴.۴۲	۲.۵۷	۱.۶۵	۲.۱۸	۲.۵۱	۲.۳۶	۲.۶۶
	SD	۱.۰۹	۱.۳۸	۰.۸۸	۱.۱۵	۱.۱۸	۱.۱۷	۰.۶۵
	T	۲۵.۱۳۷	-۶.۰۲۹	-۲۹.۶۲۰	-۱۳.۷۰۵	-۸.۰۴۳	-۱۰.۵۵	-۱۰.۰۰۶
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۲۹۲	۰.۰۰۱
خوانایی	M	۳.۶۵	۲.۲۹	۲.۱۳	۲.۹۰	۲.۵۱	۲.۴۹	۲.۶۸
	SD	۱.۲۶	۱.۱۵	۰.۹۹	۱.۱۶	۱.۲۳	۱.۳۶	۰.۷۸
	T	۱۰.۰۱۱	-۱۱.۸۸۲	-۱۶.۸۷۲	-۱.۷۳۳	-۷.۶۵۷	-۲.۷۹۴	-۹.۸۳۷
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۸۴	۰.۰۰۱	۰.۰۰۵	۰.۰۰۱
آموزندگی	M	۳.۴۹	۲.۴۴	۱.۸۱	۲.۱۲	۲.۲۶	۲.۲۷	۲.۴۱
	SD	۱.۲۰	۱.۲۳	۰.۹۸	۱.۱۸	۱.۲۰	۱.۱۶	۰.۸۱
	T	۷.۸۲۲	-۸.۸۰۶	-۲۳.۶۰۶	-۱۴.۴۷۲	-۱۲.۰۱۷	-۸.۳۷۸	-۱۰.۵۱۱
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱

منبع: نگارندگان

جدول ۷. نتایج حاصل از آزمون تی تک‌نمونه‌ای

شاخص	امیرچخماق	بعثت	اطلسی	فرهنگ	بهشتی	مارکار	باغ‌ملی	کل	
رنگ تعلق	M	۳.۷۸	۲.۰۹	۲.۲۷	۲.۸۸	۲.۵۰	۲.۷۰	۲.۶۳	
	SD	۱.۳۹	۱.۳۹	۱.۳۴	۱.۵۲	۱.۴۴	۱.۲۴	۰.۷۲	
	T	۱۰.۸۹۶	-۱۲.۶۲۴	-۱۰.۵۶۴	۱.۵۵۵	-۶.۷۰۵	-۱۵.۸۶۴	-۴.۷۲۱	-۹.۸۵۴
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۱۲۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
امنیت	M	۳.۵۷	۲.۲۵	۲.۳۸	۲.۹۵	۲.۷۹	۲.۵۹	۲.۷۱	
	SD	۱.۳۵	۱.۱۹	۱.۳۳	۱.۴۱	۱.۳۶	۱.۱۹	۰.۸۸	
	T	۸.۲۱۳	-۱۲.۸۱۵	-۸.۹۵۹	-۰.۷۳۰	-۲.۹۵۷	-۹.۲۱۹	-۶.۶۶۷	-۶.۱۴۸
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۴۶۶	۰.۰۰۳	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
حس زمان	M	۲.۸۰	۱.۸۷	۲.۶۸	۳.۰۷	۲.۱۵	۲.۴۷	۲.۴۵	
	SD	۱.۲۱	۰.۹۲	۱.۱۰	۱.۴۲	۰.۹۴	۱.۰۸	۰.۷۲	
	T	-۳.۲۱۷	-۲۳.۶۷۶	-۵.۶۴۶	۰.۹۷۵	-۱۷.۵۴۸	-۱۸.۲۹۲	-۹.۴۵۱	-۱۴.۷۸۲
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۳۳۰	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
فرهنگی بودن	M	۴.۲۰	۲.۷۱	۱.۶۷	۳.۰۲	۲.۱۷	۲.۳۷	۲.۵۷	
	SD	۱.۱۷	۱.۴۴	۱.۰۴	۱.۵۷	۱.۱۴	۱.۲۵	۰.۷۲	
	T	۱۹.۸۹۸	-۳.۹۲۹	-۳۴.۶۶۶	۰.۱۹۷	-۱۴.۰۶۳	-۲۱.۴۹۳	-۹.۷۹۱	۱۱.۳۳۰
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۸۴۴	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
معانی، مصادیق و مضامین معنوی	M	۳.۳۸	۲.۲۳	۱.۴۸	۱.۶۹	۱.۸۰	۱.۹۵	۲.۰۹	
	SD	۱.۲۹	۱.۳۲	۰.۸۴	۱.۰۴	۰.۸۹	۱.۰۲	۰.۶۵	
	T	۱۲.۴۳۶	-۱۱.۲۲۷	-۳۴.۷۷۵	-۲۴.۲۶۰	-۲۶.۰۰۲	-۲۰.۰۰۲	-۲۶.۰۶۳	-۲۶.۵۹۰
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
نفوذپذیری	M	۳.۵۳	۲.۳۴	۲.۲۷	۲.۹۲	۲.۳۹	۲.۴۰	۲.۵۸	
	SD	۱.۴۰	۱.۱۴۴	۱.۱۳	۱.۳۸	۱.۱۹	۱.۲۳	۰.۸۸	
	T	۷.۳۹۱	-۱۱.۱۱۲	-۱۲.۵۳۶	-۱.۰۸۰	-۹.۹۵۴	-۱۳.۵۲۸	-۹.۴۴۶	-۹.۱۰۷
	P-Value	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۲۸۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱

منبع: نگارندگان

جدول‌های ۵ تا ۷ به بررسی میانگین، انحراف معیار، آزمون تی و مقدار پی برای تک‌تک میدان‌ها پرداخته است. مقدار بیش از ۳ برای هر شاخص و در هر میدان، نشان‌دهنده تأثیر آن بر قضاوت کیفیت در ادراک شهروندان است. مطابق این تحلیل، شاخص فرم دوستدار محیط‌زیست در ادراک پاسخ‌دهندگان از کیفیت میدان‌های فرهنگ و باغ‌ملی مؤثر است و شاخص‌های نظم و سازگاری بصری و شخصیت بصری، رفع نیازهای متنوع و کاربری مختلط، غنای حسی، خوشامدگویی و دوستانه بودن، توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی، خوانایی، آموزندگی، رنگ تعلق، امنیت، فرهنگی بودن، معانی، مصادیق و مضامین معنوی و نفوذپذیری در ادراک پاسخ‌دهندگان از کیفیت میدان امیرچخماق مؤثر است. شاخص‌های دسترسی و مقیاس انسانی معطوف به پیاده‌مداری، محیطی برای همه، تعاملات اجتماعی و تنوع استفاده، کارایی، روح‌افزا و شادی‌بخش بودن در ادراک پاسخ‌دهندگان از کیفیت میدان‌های امیرچخماق و فرهنگ مؤثر است. شاخص‌های قابلیت شخصی‌سازی و حس زمان در ادراک پاسخ‌دهندگان از کیفیت هیچ‌یک از میدان‌ها مؤثر نیست.

بحث (اولویت‌بندی پاسخ‌دهندگان از شاخص‌های کیفیت معنا)

دستیابی به اهمیت هر شاخص در شکل‌دهی به کیفیت ادراکی میدان‌ها یکی از نتایج مهم این پژوهش است که در آینده، قابلیت استفاده برای دیگران را خواهد داشت. به‌منظور اولویت‌بندی ادراک پاسخ‌دهندگان از شاخص‌های کیفیت معنا به تفکیک میدان‌ها و به‌صورت کلی، از آزمون فریدمن استفاده شد. جدول ۸ نتایج این تحلیل را نشان می‌دهد.

جدول ۸. نتایج حاصل از آزمون فریدمن

میدان شاخص	امیرچخماق	بعثت	اطلسی	فرهنگ	بهشتی	مارکار	باغ‌ملی	کل
	MR	MR	MR	MR	MR	MR	MR	MR
فرم دوستدار محیط‌زیست	۶.۵۰	۱۰.۲۴	۱۵.۰۱	۱۴.۷۸	۱۲.۶۳	۱۳.۲۴	۱۵.۰۳	۱۳.۰۶
نظم و سازگاری بصری	۱۲.۴۴	۱۱.۹۷	۹.۵۳	۹.۰۷	۱۲.۲۲	۱۴.۱۸	۱۱.۲۶	۱۱.۹۴
شخصیت بصری	۱۴.۱۱	۱۱.۴۵	۹.۳۱	۱۱.۱۴	۱۰.۶۸	۱۵.۶۱	۱۰.۴۵	۱۳.۱۰
دسترسی	۱۰.۸۱	۱۲.۹۱	۱۴.۴۳	۱۳.۶۹	۱۳.۲۱	۱۴.۳۲	۱۴.۰۷	۱۴.۲۸
مقیاس انسانی معطوف به پیاده‌مداری	۱۱.۲۹	۱۱.۸۰	۱۰.۸۶	۱۴.۲۳	۱۰.۹۷	۱۰.۵۹	۱۱.۰۲	۱۱.۲۲
محیطی برای همه	۱۳.۲۸	۱۲.۳۱	۱۵.۲۵	۱۳.۸۲	۱۱.۸۵	۱۰.۱۴	۱۳.۸۷	۱۴.۴۳
تعاملات اجتماعی و تنوع استفاده	۱۴.۵۶	۱۲.۲۸	۱۱.۵۶	۱۳.۰۸	۱۱.۹۲	۸.۹۸	۱۱.۴۲	۱۳.۳۳
رفع نیازهای متنوع و کاربری مختلط	۹.۴۴	۱۰.۴۸	۱۳.۱۲	۱۲.۳۲	۱۲.۱۱	۹.۴۹	۱۱.۶۰	۱۰.۷۵
قابلیت شخصی‌سازی	۷.۲۷	۹.۳۵	۱۰.۲۲	۸.۹۳	۹.۹۹	۹.۴۶	۹.۰۷	۷.۵۳
کارایی	۱۱.۶۷	۱۲.۳۶	۱۳.۶۶	۱۲.۴۶	۱۳.۱۴	۱۰.۳۸	۱۳.۵۱	۱۳.۴۹
روح‌افزا و شادی‌بخش بودن	۱۲.۰۵	۹.۹۰	۱۳.۳۶	۱۴.۶۷	۱۱.۹۲	۱۱.۷۲	۱۲.۲۰	۱۲.۵۰
غناي حسی	۱۴.۳۵	۱۰.۴۸	۱۱.۴۲	۱۱.۳۴	۱۲.۷۶	۱۵.۱۷	۱۰.۶۵	۱۲.۷۶
خوشامدگویی و دوستانه بودن	۵.۰۳	۱۰.۳۲	۱۲.۴۵	۱۳.۷۵	۱۰.۴۱	۱۰.۳۴	۱۱.۵۹	۱۱.۲۸
توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی	۱۵.۹۸	۱۳.۴۳	۷.۸۰	۸.۱۸	۱۱.۹۰	۱۴.۴۰	۱۰.۹۶	۱۱.۵۰
خوانایی	۱۲.۲۴	۱۱.۸۶	۱۱.۰۵	۱۱.۳۲	۱۲.۰۴	۱۳.۷۳	۱۱.۷۴	۱۲.۳۳
آموزندگی	۱۱.۱۰	۱۳.۱۳	۸.۷۲	۷.۱۲	۱۰.۵۱	۱۱.۴۲	۱۰.۳۹	۹.۴۱
رنگ تعلق	۱۲.۸۶	۱۰.۳۸	۱۱.۶۷	۱۱.۳۳	۱۱.۷۳	۱۰.۵۰	۱۲.۵۴	۱۱.۶۸
امنیت	۱۱.۳۹	۱۱.۴۷	۱۲.۷۷	۱۱.۹۴	۱۳.۹۳	۱۲.۱۴	۱۲.۱۹	۱۲.۳۴
حس زمان	۷.۴۳	۹.۲۲	۱۳.۶۷	۱۱.۷۰	۱۰.۰۵	۱۰.۰۸	۱۱.۲۲	۹.۱۱
فرهنگی بودن	۱۵.۰۴	۱۳.۹۹	۸.۳۷	۱۱.۷۴	۱۰.۱۴	۸.۰۱	۱۰.۸۰	۱۱.۳۸
معانی، مصادیق و مضامین معنوی	۱۲.۸۵	۱۱.۲۸	۷.۳۱	۵.۶۶	۷.۵۶	۸.۵۳	۶.۷۱	۵.۲۳
نفوذپذیری	۱۱.۲۱	۱۲.۳۸	۱۱.۴۴	۱۰.۸۴	۱۱.۳۲	۱۰.۵۶	۱۰.۷۱	۱۰.۲۷
آزمون کای اسکوتر	۱۸۹۰.۱۸	۴۷۶.۶۹	۱۲۹۴.۷۰	۱۴۲۰.۴۵	۴۸۱.۱۵	۱۱۵۴.۴۵	۷۰۲.۱۴	۹۱۵.۰۶
سطح معناداری	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱

منبع: نگارندگان

نتایج حاصل از آزمون فریدمن، مؤید این مطلب است که بین تأثیر شاخص‌های ۲۲ گانه بر ادراک معنای کیفیت مکان تفاوت معناداری وجود دارد. جدول ۹ خلاصه‌ای از رتبه‌بندی شاخص‌های دخیل در کیفیت میدان‌های منتخب را نشان می‌دهد. در این جدول، ۳ شاخص اول و ۳ شاخص آخر در شکل‌گیری کیفیت معنا از نظر شهروندان به تفکیک میدان‌ها به شرح ذیل آمده است: مؤثرترین شاخص‌ها در میدان امیرچخماق، عبارت‌اند از: ۱. توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی، ۲. فرهنگی بودن، ۳. تعاملات اجتماعی و تنوع استفاده؛ در میدان بعثت: ۱. فرهنگی بودن، ۲. توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی، ۳. آموزندگی؛ در میدان اطلسی: ۱. محیطی برای همه، ۲. فرم دوستدار محیط‌زیست، ۳. دسترسی؛ در میدان

فرهنگ: ۱. فرم دوستدار محیط‌زیست، ۲. روح‌افزا و شادی‌بخش بودن، ۳. مقیاس انسانی معطوف به پیاده‌مداری؛ در میدان بهشتی: ۱. امنیت، ۲. دسترسی، ۳. کارایی؛ در میدان مارکار: ۱. شخصیت بصری، ۲. غنای حسی، ۳. توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی؛ در میدان باغ‌ملی: ۱. فرم دوستدار محیط‌زیست، ۲. دسترسی، ۳. محیطی برای همه.

براساس محتوای جدول ۸، سه شاخص آخر در شکل‌گیری کیفیت معنا از نظر شهروندان به تفکیک میدان‌ها به شرح ذیل است: در میدان امیرچخماق: قابلیت شخصی‌سازی، فرم دوستدار محیط‌زیست و خوشامدگویی و دوستانه بودن؛ در میدان بعثت: روح‌افزا و شادی‌بخش بودن، قابلیت شخصی‌سازی، حس زمان؛ در میدان اطلسی: فرهنگی بودن، توجه به ارزش‌های گذشته و تاریخی، معانی و مصادیق و مضامین معنوی؛ در میدان فرهنگ: توجه به ارزش‌های گذشته و تاریخی، معانی و مصادیق و مضامین معنوی؛ در میدان بهشتی: حس زمان، قابلیت شخصی‌سازی، توجه به ارزش‌های گذشته و تاریخی؛ در میدان مارکار: تعاملات اجتماعی و تنوع استفاده، معانی و مصادیق و مضامین معنوی، فرهنگی بودن؛ در میدان باغ‌ملی: آموزش‌دگی، قابلیت شخصی‌سازی، معانی و مصادیق و مضامین معنوی.

جدول ۹. سه شاخص اول و سه شاخص آخر مؤثر در کیفیت معنای میدان‌های منتخب شهر یزد

میدان	شاخص اول	شاخص دوم	شاخص سوم	شاخص بیستم	شاخص بیست و یکم	شاخص بیست و دوم
امیر چخماق	توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی	فرهنگی بودن	تعاملات اجتماعی و تنوع استفاده	قابلیت شخصی‌سازی	فرم دوستدار محیط‌زیست	خوشامدگویی و دوستانه بودن
بعثت	فرهنگی بودن	ارزش‌های گذشته یا تاریخی	آموزندگی	روح‌افزا و شادی‌بخش بودن	قابلیت شخصی‌سازی	حس زمان
شهید بهشتی	امنیت	دسترسی	کارایی	حس زمان	قابلیت شخصی‌سازی	توجه به ارزش‌های گذشته و تاریخی
مارکار	شخصیت بصری	غنای حسی	ارزش‌های گذشته یا تاریخی	تعاملات اجتماعی و تنوع استفاده،	معانی و مصادیق و مضامین معنوی	فرهنگی بودن
باغ‌ملی	فرم دوستدار محیط‌زیست	دسترسی	محیطی برای همه؛	آموزندگی	قابلیت شخصی‌سازی	معانی و مصادیق و مضامین معنوی
اطلسی	محیطی برای همه	فرم دوستدار محیط‌زیست	دسترسی	فرهنگی بودن	توجه به ارزش‌های گذشته و تاریخی	معانی و مصادیق و مضامین معنوی
فرهنگ	فرم دوستدار محیط‌زیست	روح‌افزا و شادی‌بخش بودن	مقیاس انسانی معطوف به پیاده‌مداری	توجه به ارزش‌های گذشته و تاریخی	آموزندگی	معانی و مصادیق و مضامین معنوی

در مجموع، اولویت‌بندی شاخص‌ها در شکل‌گیری کیفیت میدان‌ها عبارت است از: ۱. محیطی برای همه، ۲. دسترسی، ۳. کارایی، ۴. تعاملات اجتماعی و تنوع استفاده، ۵. شخصیت بصری، ۶. فرم دوستدار محیط‌زیست، ۷. غنای حسی، ۸. روح‌افزا و شادی‌بخش بودن، ۹. امنیت، ۱۰. خوانایی، ۱۱. نظم و سازگاری بصری، ۱۲. رنگ تعلق، ۱۳. توجه به ارزش‌های گذشته یا تاریخی، ۱۴. فرهنگی بودن، ۱۵. خوشامدگویی و دوستانه بودن، ۱۶. مقیاس انسانی معطوف به پیاده‌مداری، ۱۷. رفع نیازهای متنوع و کاربری مختلط، ۱۸. نفوذپذیری، ۱۹. آموزندگی، ۲۰. حس زمان، ۲۱. قابلیت شخصی‌سازی، ۲۲. معانی، مصادیق و مضامین معنوی.

نتیجه‌گیری

امروزه تحلیل و ارزیابی کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهری به‌واسطه رویکردهای کمی و الگوهای تجربی، برای شناسایی سطح کلی کیفیت به‌کار می‌رود. در این میان، دست یافتن به نتایجی نزدیک به واقعیت و قابل اعتماد، مبنایی برای برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری درباره راهکارهای اقدام و مداخله کالبدی و غیرکالبدی در مکان‌های عمومی شهری خواهد بود. این پژوهش مبتنی بر به‌کارگیری آن دسته از رویکردهای سنجش کیفیت محیطی انجام گرفته که بر ارزیابی دیدگاه‌های ساکنان در زمینه‌ی وجوه مختلف محیط سکونت‌ی آنان استوار است. هدف اصلی پژوهش و پرسش منبعت از آن، ناظر بر شناسایی شاخص‌های اصلی دخیل در کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهر یزد و اولویت‌بندی آنها از منظر شهروندان است. جدول ۲ این شاخص‌ها را در جمع‌بندی مروری بر مبنای نظری معرفی کرده است. از طرفی، با بررسی جدول ۷ مشخص شد که ۳ شاخص محیطی برای همه، دسترسی و کارایی، بیشترین سهم را در قضاوت کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهری داشته‌اند.

یکی از یافته‌های بحث‌برانگیز، این است که با استنباط از جدول‌های ۵ تا ۹ می‌توان گفت ۳ شاخصی که بیشترین امتیاز را به‌دست آوردند (محیطی برای همه، دسترسی و کارایی) در ادراک کیفیت تک‌تک میدان‌ها رتبه‌ی مناسبی ندارند و حتی در مقایسه‌ی اعداد جدول ۸، ذیل هر میدان هم امتیازشان زیاد نیست و فقط در ستون امتیازات کلی (به‌جز میدان‌ها) امتیاز زیادی به‌خود اختصاص داده‌اند. نتیجه این‌که شاخص‌های کیفیت معنای مکان متناسب با اینکه وابسته به چه مکانی سنجیده شوند، رتبه‌بندی متفاوتی دارند؛ برای مثال، براساس جدول ۹ اگر شاخص‌ها متناسب با میدان‌های امیرچخماق و بعثت سنجیده شوند، توجه به ارزش‌های گذشته و تاریخی و فرهنگی بودن، بیشترین سهم را در کیفیت معنای مکان دارند؛ اما اگر شاخص‌ها متناسب با میدان‌های باغ‌ملی و اطلسی و فرهنگ سنجیده شوند، فرم دوستدار محیط‌زیست شاخصی است که بیشترین سهم را در شکل‌گیری کیفیت معنای مکان دارد.

نتیجه‌ی دیگر اینکه مطابق ستون یافته‌های کلی در جدول ۸، شاخص‌های محیطی برای همه، دسترسی و کارایی به‌طور تقریبی در تمامی میدان‌ها، شرط لازم ادراک کیفیت معنایند؛ زیرا در کل، امتیاز بیشتری را به‌خود اختصاص داده‌اند. ولی اگر مجالی برای ادراک برخی شاخص‌های دیگر، همچون توجه به ارزش‌های تاریخی یا فرهنگی بودن فراهم شود، شهروندان قضاوت کیفیت را تحت تأثیر این شاخص‌ها انجام خواهند داد و شاخص‌های محیطی برای همه بودن، دسترسی و کارایی در مراتب بعدی قرار خواهند گرفت؛ یعنی برای مثال، در میدان امیرچخماق یا بعثت (از باقدمت‌ترین مکان‌های عمومی شهری یزد) که توجه به ارزش‌های تاریخی و فرهنگی وجه غالب ادراکی مکان بوده، دیگر شاخصی همچون محیطی برای همه، دسترسی یا کارایی سهمی در ادراک کیفیت معنای مکان نداشته است. این نتیجه مبین این است که معانی ادراک‌شده به‌مثابه مبنای قضاوت کیفی یا بر اثر واقعیت‌های فرم و پوشش گیاهی یا بر اثر جنبه‌های فرهنگی و تاریخی مکان، تحت پیشینه‌ها و انگاره‌های عمدتاً مرتبط با جهان‌بینی و عقاید افراد شکل می‌گیرند؛ یعنی

می‌توان به سطوح معنا و سطوح شاخص‌های سنجش آن قائل بود. برخی شاخص‌ها با جنبه‌های فرمی و مبتنی بر ویژگی‌های مکان، قضاوت از کیفیت را رقم می‌زنند. برخی دیگر با تکیه بر جنبه‌های فرهنگی و تاریخی و جهان‌بینی و ایدئولوژی شهروندان، کیفیت مکان را رقم می‌زنند. شاید معیارهایی که بیشترین کیفیت را به خود اختصاص داده‌اند، بیشترین قابلیت را برای کیفی‌سازی مکان‌های عمومی داشته باشند؛ یعنی برنامه‌ریزان و طراحان با تکیه بر جنبه‌های عمومی بودن مکان، دسترسی و کارایی بتوانند، سطح کیفی آن را در ادراک شهروندان به‌طور چشمگیری افزایش دهند.

منابع

۱. امین‌زاده، بهناز. (۱۳۸۹). «ارزیابی زیبایی و هویت مکان». *مجله علمی-پژوهشی هویت شهر*. سال ۵، شماره ۷. پاییز و زمستان. ص ۱۴-۳.
۲. انصاری‌نیا، سیاوش. (۱۳۷۶). «مسئولیت‌های طراحی شهری و مأموریت‌های مسئولین». *صفه*. شماره ۲۵. ص ۴۱-۶۵.
۳. معینی، مهدیه و غلامرضا اسلامی. (۱۳۹۱). *رویکردی تحلیلی به کیفیت محیط مسکونی معاصر*. *مجله علمی-پژوهشی هویت شهر*. شماره ۱۰. ص ۴۷-۵۸.
۴. بحرینی، سیدحسین و منوچهر طیبیان. (۱۳۷۷). «مدل ارزیابی کیفیت محیط‌زیست شهری». *مجله محیط‌شناسی*. دوره ۲۴. شماره ۲۱. ص ۱۸-۳۷.
۵. براتی، ناصر و محمدعلی سلیمان‌نژاد. (۱۳۹۰). «ادراک محرک‌ها در محیط کنترل‌شده و تأثیر جنسیت بر آن (نمونه مورد مطالعه: دانشجویان دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره))». *مجله علمی-پژوهشی باغ نظر*. سال ۸، شماره ۱۷. ص ۱۹-۳۰.
۶. پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۹۱). *الفیای روانشناسی محیط برای طراحان*. تهران: آرمانشهر.
۷. راپاپورت، اموس. (۱۳۹۱). *معنی محیط ساخته‌شده*. ترجمه فرح حبیب. تهران: سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۸. رفیعیان، محسن. (۱۳۹۶). «کیفیت معنای مکان‌های عمومی شهری در اندیشه اسلامی ایرانی». *رساله دکتری به راهنمایی دکتر مجتبی رفیعیان*. دانشگاه تربیت مدرس تهران. دانشکده هنر و معماری.
۹. کلالی، پریسا و آتوس مدیری. (۱۳۹۱). «تبیین نقش مؤلفه معنا در فرایند شکل‌گیری حس مکان». *مجله علمی-پژوهشی معماری و شهرسازی*. تابستان. شماره ۵۰. ص ۴۳-۵۰.
۱۰. گلکار، کوروش. (۱۳۹۰). *آفرینش مکان پایدار*. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۱۱. لینچ، کوین. (۱۳۸۱). *تئوری شکل خوب شهر*. ترجمه سیدحسین بحرینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۲. مطلبی، قاسم. (۱۳۸۰). «روانشناسی محیطی، دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری». *مجله علمی-پژوهشی هنرهای زیبا*. شماره ۱۰. ص ۵۲-۶۷.
۱۳. نسر، جک. (۱۳۹۳). *تصویر ارزیابانه از شهر*. ترجمه مسعود اسدی محل‌چال. تهران: نشر آرمانشهر.
۱۴. نقی‌زاده محمد. (۱۳۹۵). *نظریه فضای حیات طبیه: شهر آرمانی*. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
15. Aminzadeh, Behnaz. (2011), "Evaluation of Place Identity and Asthetic Spects". *Journal of city Identity*. year 5. No. 7. attumn & winter. PP. 3-14. (in Persian).
16. Andrews C J, (2001). "Analyzing quality-of-place". *Environment and Planning B: Planning and Design*. 28 (2). PP. 201 – 217.
17. Ansarinia, Siavash. (1998). "Urban Design Responsibility and Government Missions". *Soffeh*. No. 25. PP. 41-65. (in Persian).
18. Appleyard, D. & M. Lintell. (1977). "The Environmental Quality of City Streets: the Residents Viewpoint". *American Institute of Planners Journal*. 43. PP. 84-101.
19. Bahreyni, Seyyed-Hossein & Manoocher Tabibian. (1999). "City Environment, Quality Evaluation Model". *Journal of Environmetology*. Valume 24. No. 21. PP. 18-37. (in Persian).
20. Banerjee, Tridib & Anastasia Loukaitou-Sideris. (2011). *Companion to Urban Design* (Routledge Companions). published by Routledge.
21. Barati, Nasser. MOhammadali Soleyman-Nejad. (2012). "Motivations Perception and Affect of Sex on it, Case Study: Student of Faculty of Architecture and Urbanism, International University of Imam Khomeyni". *Bagh Nazar*. year 8. No. 17. PP. 19-30. (in Persian).

22. Bonnes, Mirilia, Bonaiuto, Marino & Terence Lee. (2003). *Psychological Theories for Environmental Issues*. Ashgate Publishing Company.
23. Canter, D. (1997). *The Psychology of Place*. London: Architectural Press LTD.
24. Castello, Lineu. (2010). *Rethinking the Meaning of Place Conceiving Place in Architecture-Urbanism*. Translated by Nick-Rands. Ashgate Publishing Company.
25. Coleman, J. (1987). "Opportunities for Innovation in Urban Design Education". *Australian Planners*. 25 (4): PP. 28-31.
26. Department of the Environment (DoE). (1994). *Quality in Town and Country* (London, DoE).
27. Franck, Georg. (2010). "Architektonische Qualität und Raumplanung (Architectural Quality and Urban Planning)". in: Christoph Mäckler & Wolfgang Sonne (Hg.). *Dortmunder Vorträge zur Stadtbaukunst 2. Zürich: Niggli*. (2010). S. 74-87; on-line: <http://www.iemar.tuwien.ac.at/publications>
28. Gehl, J. (2001). "Three Types of Outdoor Activities and 'Outdoor Activities and Quality of Outdoor Space'". in Gehl, J. (1996). "Life Between Buildings: Using Public Space. Arkitektens Forlag". *Skive*. 11-16. PP. 17-31. PP. 32-40.
29. Gibson, V.A., Rowley, A. & C. Ward. (1996). "Does Short-Termism Affect the Quality of Urban Design?". *Paper Presented at the Royal Institution of Chartered Surveyors Cutting Edge Conference*. Bristol. 20-21 September.
30. Golkar, Kourosh. (2012). *Creating Sustainable place*. Tehran: Shahid Beheshti University. (in Persian).
31. Goody, B. (1993). *Tow Gentlemen in Verona: The Qualities of Urban Design*. *Streetwise*. 4 (2) PP. 3-5.
32. Greene, S. (1992). "Cityshape". *JAPA*. 58 (2). PP. 177-189.
33. Houghton, G. & C. Hunter. (1994). *Sustainable Cities*. London: Jessica Kingsley.
34. Kalali, Parisa & Atoosa Modiri. (2013). "Explaining the Role of Meaning Element in Shaping the Sense of Place". *Scientific and Research Journal of Architecture and Urbanism*. Summer. No. 50. PP. 43-50. (in Persian).
35. Lynch, Kevin. (2003). *Theory of good city shape*. Translated by Hossein Bahreyni. Tehran: University of Tehran Press. (in Persian).
36. Moeini, Mahdieh & Gholamreza Eslami. (2013). "Analytical Approach to Contemporary Quality of Living Environment". *Journal of City Identity*. No. 10. PP. 47-58. (in Persian).
37. Motalebi, Ghasem. (2002). "Environmental Psychology, New Knowledge In Favor of Architecture and Urban Design". *Scientific and Research Journal of Fine Arts*. No. 10. PP. 52-67. (in Persian).
38. Naghizadeh. Mahammad. (2016). *Theory on Pure and Spiritual Atmosphere for Life, Ideal City*. Tehran: Azad University of Science and Technology. (in Persian).
39. Nassar. J. (2015). "Advances in Environmental Psychology". *Journal of Behavioral sciences*. PP. 384-387.
40. ODPM. (2005). *PPS1: delivering sustainable development*. Norwich: Stationery Office.
41. Pakzad, Jahanshah. (2013). *Alphabet of Environmental Phsycology for Designers*. Tehran: Armanshahr. (in Persian).
42. PPS. (2014). *What Makes a Successful Place?*. Available at: www.PPS.org (Accessed on Agu. 2014).
43. Punter, J. & M. Carmona, M. (1997). *The design Dimention of Planning: Theory. Content and Best Practice for Design Policies*. London: E & FN Spon.
44. Rafieian, Mohsen. (2017). "Meaning Quality of Urban Public Places, in Islamic- Iranian Thoughts". *Ph.D Dissertation* under Supervision Dr.Mojtaba Rafieian. Tarbiat Modares University. Faculty of Art and Architecture. (in Persian).

45. Rappaport, Amos. (2013). *Meaning of Built Environment*. Translated by Farah Habib. Tehran: Institute of Information Technology and communication Tehran Municipality. (in Persian).
46. Selim Hakim, Besim. (1995). "Missing Elements for a Theory of Urban Form in Traditional Islamic Cultures". *Arch. & Com~ortl. Arch & Behav*. Vol. 11. No 3-4. D. 221–226.
47. Southworth, M. (1989). "Theory and Practice of Contemporary Urban Design". *Town Planning Review*. 60 (4). PP. 369- 402.
48. Tibaldes, F.. (1988). "Planning & Urban Design: A New Agenda. The Planner". 74 (4). P. 4.
49. Trancik, R. (1986). *Finding Lost Spaces: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
50. Violich, F. (1983). "Urban Reading and the Design of Small Urban Places: The Village of Sutivan". *Town planning Reviw*. Vol. 54. PP.41-62.